

Vammaisten henkilöiden työelämään integroituminen ja arki-elämän haasteet

Antti Tuononen 23.9.2023

Ongelman perimmäinen syy

- Valtiotieteiden tohtori Markku Lehto (2011) selvitystyössään tiivistä vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämisen haasteet valintakysymykseksi.
- Hänen mukaansa koko ongelman perimmäinen syy on siinä, ettei maassamme olla tehty selvää valintaa, halutaanko vammaiset ja osatyökykyiset henkilöt siirtää pois työmarkkinoilta vai etsiä kestäviä tapoja heidän työllistämisekseen.

Vammaisuuden käsite ja vammaiset henkilöt

- Vammaisuus on kehittyvä käsite. Vammaisuus on seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.
- Vammaiset henkilöt muodostavat heterogeenisen joukon, jossa myös mahdollisuudet työllistymiseen ovat erilaisia. Vammaisten henkilöiden työllistymisessä olisi hyväksyttävä se, että ihmiset ovat yksilöitä ja heillä on myös yksilölliset palvelun tarpeet. Vammaisten henkilöiden kohdalla kaikkien tietynlaisessa elämäntilanteessa olevien universaalien palveluiden lisäksi pitää olla mahdollista saada myös palveluita, jotka kompensoivat vammaisuuden tuomia vaikutuksia työllistymiseen.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

- Sopimuksen 27 artiklan mukaan sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa; tähän sisältyvät oikeus mahdollisuuteen ansaita elantonsa vapaasti valitsemallaan tai työmarkkinoilla hyväksytyllä työllä sekä työympäristö, joka on avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Sopimuspuolet turvaavat työntekooikeuden toteutumisen ja edistävät sitä, myös niiden osalta, jotka vammautuvat palvelussuhteen aikana, toteuttamalla myös lainsäädännön avulla asianmukaisia toimia, joiden tarkoituksena on muun muassa
- 1) edistää vammaisten henkilöiden työllisyyttä yksityisellä sektorilla asianmukaisilla menettelytavoilla ja toimilla, joihin voi sisältyä tasa-arvoistavia toimintaohjelmia, kannustimia ja muita toimia; 2) varmistaa, että vammaisia henkilöitä varten tehdään työpaikoilla kohtuulliset mukautukset; 3) edistää vammaisten henkilöiden työkokemuksen hankkimista avoimilla työmarkkinoilla; 4) edistää vammaisten henkilöiden ammatillisen kuntoutuksen, työn säilyttämisen ja työhön paluun ohjelmia

Koulutus ja työkokemus

- Onko vammaisten henkilöiden koulutustaso edelleen matala?
- Ohjataanko perusopetuksessa vammaisia nuoria liian herkästi esimerkiksi eläkkeelle?
- Peruskoulutuksen inklusiivisuus?
- Työharjoittelut ja kesätyöt on jo se kohta, jossa vammaisen nuori jää helposti työkokemuksessa jälkeen (työtehtävien puute ja alueelliset erot).
- Työharjoittelussa oppilaitosten ja vammaispalveluiden yhteistyö vaikuttaa suoraan vammaisen henkilön mahdollisuuksiin kerryttää työelämäkokemusta ja kasvattaa osaamistaan.

Vammaispalvelut

- Kun vammainen henkilö on saanut työpaikan ja on työsuhteessa, hänellä on oikeus esimerkiksi tarvittaviin kuljetuspalveluihin ja henkilökohtaiseen apuun. Haasteet vammaispalveluiden ja työllistymisen osalta esiintyvät työhön hakeutumisen ja yrittäjyyden puolella, varsinkin yrityksen aloittamisvaiheessa.
- Kuljetuspalveluissa työllistymisen kannalta tärkeäksi nousee niiden laatu. Työmatkojen ollessa kyseessä tulee kuljetuspalveluiden toteuttamisessa ja kilpailuttamisessa kiinnittää erityistä huomiota siihen, että kuljetuspalvelut mahdollistavat yhdenvertaisen osallistumisen työelämään. Selvityksissä ja haastatteluissa on noussut esiin puutteita kuljetuspalveluiden täsmällisyydessä, joka vaikuttaa suoraan työllistymiseen. Jos vammainen henkilö saapuu kuljetuspalveluiden vuoksi esimerkiksi toistuvasti myöhässä työpaikalle, vaikuttaa tämä sekä suoraan työntekemiseen että välillisesti työnantajien asenteisiin vammaisista henkilöistä työntekijöinä.
- Vammaisella henkilöllä tulisi olla mahdollisuus saada työssäkäyntimatkojen lisäksi yksilöllisen tarpeen mukaisesti työllistymiseen ja työnhakuun liittyviä matkoja.
- Lisäksi työelämässä on tilanteita, joissa myös työpäivän aikana on liikuttava paikasta toiseen. Tällaista liikkumista on mahdollista vähentää digitaalisin etätyöratkaisuin, mutta kaikilla aloilla se ei ole mahdollista.

Työkyvyttömyyseläke ja tulorajat

- Kela jatkaa työkyvyttömyyseläkkeen maksamista, jos työtulot ovat ennen veroja enintään **922,42 e/kk**.
- Jos työtulot ylittävät yllä mainitun määrän 3 peräkkäisen kuukauden aikana, eläke jää lepäämään 3 – 24 kuukaudeksi.
- Jos saa työkyvyttömyyseläkkeellä eläkettä saavan hoitotukea, palkan lisäksi voi saada ylimmän vammaistuen suuruista tukea.
- Työtulot voivat vaikuttaa myös asumistuen määrään.
- Jos työkyvyttömyyseläke on myönnetty pysyvän sokeuden tai liikuntakyvyttömyyden vuoksi, työstä saatavat ansiot eivät vaikuta eläkkeen maksamiseen.
- Takuueläkkeeseen työnteko sen sijaan vaikuttaa. Jos henkilö saa takuueläkettä, hän voi ansaita enintään **922,42 e/kk** ilman vaikutusta takuueläkkeeseen.

Oppisopimuskoulutus

- Määräaikaiseen työsuhteeseen perustuvaa ammatillista koulutusta, jota voidaan täydentää ammattioppilaitoksissa tai aikuiskoulutuskeskuksissa järjestettävillä tietopuolisilla opinnoilla.
- Lisää varsinkin kehitysvammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta.
- Henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa voidaan ottaa huomioon opiskelijan aiempi työkokemus ja koulutus.
- Työnantajalle maksetaan koulutuskorvausta. Opiskelija saa työehtosopimuksen mukaista palkkaa työssä oppimisen ajalta sekä taloudellista tukea tietopuolisen opetuksen ajalta.
- Riskinä on, että pystyykö työkyvyttömyyseläkkeen saaja täyttämään oppisopimuskoulutuksen vaatiman tuntimäärän (vähintään 25 tuntia viikossa) ilman, että se aiheuttaa eläkkeen menettämisen tai tuloloukun eläkkeen jäädessä osittain lepäämään.

TE-keskus: Työkokeilu

- Henkilöltä puuttuu ammatillinen koulutus tai hän suunnittelee alan tai ammatin vaihtoa.
- Henkilö pohtii, olisiko yrittäjäyys sopiva uravaihtoehto
- Henkilö on ollut poissa työmarkkinoilta esimerkiksi työttömyyden tai lastenhoidon takia, ja työkokeilulla selvitetään, onko hänen osaamisensa ajan tasalla ja minkälaista tukea hän tarvitsee päästäkseen takaisin työhön.
- Henkilö on ollut aiemmin toisen maan työmarkkinoilla, ja työkokeilulla selvitetään hänen edellytyksiään työllistyä Suomessa ja millaisia palveluja hän siihen tarvitsee.

KELA: Työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus

- On suunnattu työikäisille nuorille ja aikuisille.
- Soveltuu, jos tarvitaan sairauden ja kokonaistilanteen vuoksi yksilöllistä valmentajan tukea työtehtävän, ammattialan tai opiskelualan valintaan.
- Valmentaja tukee tarvittaessa myös palkkatyöhön työllistymisessä tai ammatinharjoittajaksi tai yrittäjäksi ryhtymisessä.
- Sairauden hoidon tulee kuitenkin olla sellaisessa vaiheessa, että voi sitoutua työpaikalla tapahtuvaan työskentelyyn.
- Voi hakea myös ilman todettua sairautta, jos on 16-29 -vuotias ja toimintakyky on olennaisesti heikentynyt.

Esteettömyys ja saavutettavuus

- Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) määritellään viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan velvollisuudeksi edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta toteuttamalla kulloisessakin tilanteessa tarvittavia kohtuullisia mukautuksia, joiden kohtuullisuutta arvioitaessa huomioidaan vammaisen henkilön tarpeiden lisäksi toimijan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja niihin saatavilla oleva tuki.
- Lisäksi työnantajan pitää antaa kirjallinen selvitys, jos kohtuullisten mukautusten epäämisen vuoksi voidaan epäillä vammaista henkilöä syrjityn työtä tai virkaa hakiessa.
- Myös YK:n vammaisyleissopimus (27/2016) asettaa velvoitteet esteettömyyden parantamiseen ja kehittämiseen yhteiskunnan eri sektoreilla. Vammaisille henkilöille pitää varmistaa muiden kanssa yhdenvertainen pääsy fyysiseen ympäristöön, tiedottamiseen ja viestintään. Näiden lisäksi tulee olla yhdenvertainen pääsy myös muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin niin kaupunki- kuin maaseutualueillakin.
- Suomesta puuttuu sellainen velvoittava lainsäädäntö, joka kehittäisi esteettömyyttä ryhmille ja laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, sillä kohtuulliset mukautukset koskevat vain yksilöä ja tilannetta.

Asenteet ja ennakkoluulot

- Puuttuuko työhön tarvittavia tietoa, taitoja tai kykyjä?
- Pystyvätkö suorittamaan fyysisesti vaativia tehtäviä?
- Ovatko yhtä tehokkaita työntekijöitä?
- Miten vamman tai sairauden laatu vaikuttaa?
- Kasvavatko työterveyskustannukset?
- Ovatko erityisjärjestelyt hankalia ja kalliita?
- Turvallisuusriskit?
- Eläkeriski?
- Miten muut työntekijät reagoivat vammaisiin henkilöihin?
- Miten asiakkaat reagoivat vammaisiin henkilöihin?

Kirjalliset lähteet

- Kyröläinen Anni: Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:36.
- Teittinen Antti: Miksi vammaiset syrjäytyvät työelämästä? Rakenteellinen näkökulma. Teoksessa Vammaisten elämä & elämäkerta. Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa. Toimittanut Joel Kivirauma. Kynnys ry ja Suomen Vammaistutkimuksen Seura ry.
- Työnteko työkyvyttömyyseläkkeellä. [Työnteko työkyvyttömyyseläkkeellä | Henkilöasiakkaat | Kela.](#)